

Podchytit vývoj celé komunity se dnes již asi nepodaří, neboť prameny k tomuto tématu jsou velmi kusé jak z hlediska časového, tak i z hlediska sociálních vrstev dané skupiny lidí.

Záznamy o vystěhovalectví, které vedl Státní úřad statistický na základě počtu vydaných vystěhovaleckých pasů a počtu lidí, které uváděly vystěhovalcké společnosti, uvádějí Afriku jako celek, takže je nemožné zjistit, kolik lidí směřovalo do Egypta. Jediné použitelné materiály jsou ze zpráv vyslanectví, jež byly pravidelně jednou nebo dvakrát do roka zasílány na Ministerstvo zahraničních věcí. Část údajů lze získat i z materiálů Ministerstva sociální péče, jež obsahují jednotlivé statistické zprávy z pohraničních kontrolních stanic o pohybu obyvatelstva a dále statistické zprávy o vystěhovalectví pro období 1918–1938. Většinou se však jedná o předem dané formuláře, ve kterých není Egypt samostatně uveden. Československý ústav zahraniční si sice vedl přehledy o krajanech v zahraničí, ale neměl k dispozici žádné kompletní seznamy.

Príslušníci Rakouska-Uherska se v Egyptě usazovali již v předcházejících stoletích, ale jednalo se převážně o osoby německy mluvící. Československá kolonie byla zpočátku jen asi z deseti procent tvořena občany mluvícími česky a slovensky. Neměli téměř žádnou oporu u svých německy mluvících krajanů, kteří se úzce přimkli ke kolonii rakouské.

V polovině 20. let 20. století již byla Čechů a Slováků přibližně polovina. Stále se však jednalo o tak malé společenství, že nemohlo vytvořit žádné spolky či školy a nemohlo ani finančně pomoci svým nově příchozím krajanům. Svou roli zde sehrálo i jejich usazování v různých částech Egypta a ekonomické postavení jedinců. Zpravidla se nejednalo o majitele velkých firem schopné zaměstnat hůře situované krajany.

Ve zprávách, které zasílalo československé vyslanectví v Káhiře na Ministerstvo zahraničních věcí, se od poloviny 20. let 20. století objevuje zachycení velikosti místní československé komunity včetně jejího rozdělení podle národnosti. Ve 30. letech 20. století můžeme sledovat i pohyb jejich členů mezi mateřskou zemí a Egyptem.

Čechoslováci¹ se usazovali především ve velkých městech, Alexandrii a Káhiře. Pokud přihlédneme ke zmínce ze zpráv vyslanectví, žily téměř

¹ Čechoslovákem je zde míněn každý občan Československa.

stabilně po celé meziválečné období v hlavním městě Egypta a v dalších menších místech, jako v Port Saidu, Luxoru či Asuánu, přibližně dvě třetiny a v Alexandrii jedna třetina Čechoslováků.

Pro 20. léta 20. století existují pouze dvě zprávy z vyslanectví o rozsahu československé komunity.² V roce 1925 je uváděno 244 krajanů, ale již pro následující rok je to téměř 400 krajanů.

Zpráva československého vyslanectví pro rok 1925 uváděla alespoň částečně národnostní složení komunity. (Jednalo se o předtištěné formuláře, které byly ve 30. letech 20. století mírně pozměněny a doplněny údaji o pohybu a národnostním složení československé komunity v Egyptě. Některé zprávy z 20. let 20. století zase zmiňují povolání Čechoslováků a místo pobytu.) Čechů a Slováků bylo 53, Němců 114 a „jiných“ 77. Národnostní složení pro rok 1926 není dochováno.

Pokud jde o místo pobytu československých občanů³, je pro oba dva roky uváděno přibližně 150 osob v Alexandrii, v Káhiře stoupl počet z 94 osob na 250. Mohlo by se jednat o nesrovnalost způsobenou tím, že konzulát sídlící v Alexandrii měl jednodušší spojení s krajanů v tomto městě než v Káhiře, kam konzul jen dojížděl vyřizovat nejdůležitější věci. Popřípadě mohl tak velký rozdíl zapříčinit i vysoký přírůstek zástupců československých firem.⁴

Pouze v tomto období můžeme též sledovat povolání Čechoslováků sídlících v Egyptě. V roce 1925 to bylo 130 obchodníků, 47 řemeslníků, 16 inženýrů a lékařů, 16 úředníků, 19 hudebníků a 14 domácích zaměstnanců. V následujícím roce se přibližně o polovinu zvýšil počet řemeslníků a domácích zaměstnanců, ale zůstal zachován stav obchodníků, lékařů a inženýrů.

Kromě počtu řemeslníků a domácích zaměstnanců zůstaly tyto skupiny téměř beze změny, což vede k myšlence, že téměř 100 československých příslušníků, kteří byli zahrnuti v celkovém součtu, ale úplně chyběli ve výčtu povolání, by mohla tvořit i skupina označovaná ve zprávách z 30. let 20. století jako Levantinci a Židé⁵, která v některých letech následujících významně zvýšila počet členů komunity.

² Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), sekce I/11-12, karton č. 68. Zprávy z Československého vyslanectví v Káhiře pro roky 1925 a 1926.

³ AMZV sekce I/11-12, karton č. 68, Zpráva z vyslanectví z Káhiry za první pololetí roku 1925. Pan Blahovský zde uvádí, že ze 198 československých krajanů jich bylo 195 československých příslušníků. Většina členů tamní komunity tedy měla v Egyptě dlouhodobý pobyt, ale stále byla občany Československa.

⁴ Pro 20. léta 20. století se nedochovaly žádné zmínky o krajanech, kteří do Egypta přibyli, nebo se odtamtud vystěhovali.

⁵ Již v 19. století se Levantinci uchylovali k rakouské národnosti, neboť pro ně bylo velmi přínosné podílet se na kapitulačních výhodách. Ke zvýšení počtu členů komunity též došlo vždy najednou ve velkém počtu a hned následující rok se stav vrátil zpět.

Tomu nasvědčuje i fakt, že pro rok 1930 zpráva uvádí pouze 310 Čechoslováků. V následujících dvou letech se komunita každoročně zvyšovala přibližně o deset členů. Zajímavé je, že v roce 1931 přibýlo 7 Čechů, takže se jejich počet v poměru k Němcům zvýšil ze 3/4 na 4/5. Díky zvyšující se expanzi československých podniků do Egypta přibývali totiž do této země ve velké míře jejich čeští a slovenští zaměstnanci a národnostní složení komunity se začalo proměňovat. To vypovídá i o snaze československých vývozců obchodovat s Egyptem přímo a vyhnout se tak drahému reexportu.

V roce 1933 opět dochází k velkému skoku ve velikosti komunity. Ačkoliv je pro rok 1932 uváděn počet 330 osob a přibýlo jich 22, setkáváme se v roce 1933 s číslem 500. V první polovině 30. let se počet Židů v československé kolonii pohyboval okolo 80 osob a Levantinců okolo 30 osob. V roce 1933 se však jejich počet prudce zvýšil na 150 a 110 osob, aby se v roce následujícím vrátil na počet původní.

Pro léta 1934 a 1936 je důležité zmínit velký počet osob, které nově přibýly do Egypta. Vzhledem k tomu, že například u sklářů a dalších dělníků se jednalo pouze o roční smlouvy, nedošlo k žádnému převratnému vzrůstu československé komunity v Egyptě. Rok 1934 je zajímavý i tím, že od tohoto okamžiku si Češi a Slováci udržovali prvenství oproti Němcům a v roce 1938 je převýšili o 50 osob. V roce 1935 došlo k mírnému poklesu, který se projevil i poklesem počtu Čechů a Slováků. Poté však počet Čechoslováků stále rostl a v roce 1938 tvořilo československou komunitu již 471 členů, což bylo o 120 členů více než v roce 1935 a více než dvojnásobek jejich počtu z roku 1925.⁶

Alespoň malý náhled na život těchto lidí nám poskytují dochované deníky cestovatelů a několik zmínek Československého ústavu zahraničního, který se pokoušel podchytit jména a adresy krajanů žijících v zahraničí.

I když tato komunita neměla žádný oficiální spolek, můžeme vysledovat dvě důležitá centra. Jedním bylo samozřejmě vyslanectví v Káhiře, kde se část krajanů scházela o Vánocích nebo při významných událostech, jakou byla například návštěva presidenta Tomáše G. Masaryka v Egyptě. Na velký význam vyslanectví upozorňuje československý arabista a cestovatel Václav Zelenka: *„Je nejen naším diplomatickým i obchodním zastoupením v Egyptě, je také středem a útočištěm toho malého národu krajanů, jichž počet se odbaduje na 200 osob. Nemusím se zmiňovati o tom, že takové vyslanectví má velký význam pro reprezentaci našeho státu v každém ohledu. Diplomacie je uměním, ba ona je vědou. Dobře vedené vyslanectví dovede získati mnoho sympatie v kruzích politických, hospodářských a kulturních. A takový úřad je také v Káhiře.“*⁷ Pro spo-

⁶ AMZV, sekce I/11-12, karton č. 68. Zprávy z Československého vyslanectví v Káhiře za léta 1930-1938. Sine.

⁷ Zelenka (1948).

lečenský život a udržení přátelských styků mezi Čechoslováky měl velký význam pension Garden City v Káhiře⁸, který vedli manželé Haisovi. V Egyptě se usadili někdy v polovině 20. let 20. století a zmínky o jejich pensionu sahají minimálně do roku 1936. Inženýr a cestovatel Bohumil Holas⁹ se zmiňuje o Haisových v jednom ze svých článků: „*V Kábirské Garden City, zabradní čtvrti, jest dokonce český pension U Haisů. Rodina Haisů, usedlá v Egyptě již 10 let, jest vlastně střediskem českého živilu v Káhyře a ochotně se ujímá všech krajanů, kteří – zvláště ti, kdož jsou neznalí řeči a poměrů – nalézají tu skutečný domov.*“ Václav Zelenka se o něm zmiňuje ve své knize Káhira ve snu a probuzení: „*Majitelkami pensionu jsou paní R. Haisová a její sestra paní Z. Michálková. Jsou spolu s panem Haisem milými společníky a vytrvalými průvodci po egyptských památkách, a to každému, kdo projeví o ně skutečný zájem.*“ Povědomí o jejich pohostinství se šířilo mezi československými cestovateli a každý, kdo zavítal do Egypta, mohl počítat s jejich pomocí. Když se v roce 1931 vypravili do Egypta sochař V. Foit a přírodovědec J. Baum¹⁰, dostalo se jim od Haisových vřelého přijetí. Strávili společně mnoho dní u egyptských památek a na výletech. V této době byl v Egyptě i významný československý egyptolog, profesor František Lexa a jeho žák, doktor Jiří Černý. I oni trávil velmi mnoho času u Haisů a nechyběli ani na večírcích, při kterých se setkávali s dalšími Čechoslováky.

V Káhiře existovala dokonce i česká restaurace, kterou vlastnil pan Rudolf Konečný.¹¹

Jak to vypadalo v dalších městech se můžeme jen dohadovat. V Alexandrii existovalo napojení krajanů na konsulát a podle zpráv z vyslanectví víme, že výraznou osobou se stal již ve 20. létech 20. století lékař Jiří Guth.

⁸ Cestovatel a jazykozpytec Václav Zelenka, který byl v Egyptě ve 30. a 40. letech čtyřikrát, věnuje ve své knize, Káhira ve snu a probuzení, Čechoslovákům celou samostatnou kapitolu. Za hlavní centra společenského života považuje především československé vyslanectví, Pension Garden City, klub Lidice a Baťovy závody. Klub Lidice vznikl až v roce 1943 na popud generála Ingra. Sloužil k propagaci českého jména v Egyptě, v jeho sále se pořádaly přednášky, debatní večery a vyučovala se zde čeština. Pro přibližně 100 členů byla k dispozici knihovna a čítárna. Udržoval též styky s vlastní a byl založen fond pro podporu nové výstavby Lidic. „*Dalším ostrovem kábirských Čechů jsou Baťovy závody v Bulaqu“ [...] „Naleznete tam naše lidi, v prvé řadě pana ředitele Blažka“ [...] „Jsou vesměs činní v projevech českého života v Káhiře. Jím podlébají četné filiálky nejen v tomto městě, ale i v mnoha jiných místech Egypta. Prodávají se v nich výrobky domácí i zahraniční, mezi nimiž i československé.*“

⁹ Státní ústřední archiv (SÚA), fond MZV – Výstřižkový archiv (VA) I., karton č. 1638, Večer, ze dne 15. prosince 1934. Nadpis se na výstřižku nenachází. Svou cestu do Egypta popsal B. Holas v knize Inšalláh. Cesta modrého vozu třemi světadíly, vydané v roce 1944 v Praze.

¹⁰ Baum (1957), Foit (1932).

¹¹ SÚA, fond Československý ústav zahraniční (ČÚZ), karton č. 32. Dopis od ČÚZ ze dne 1. října 1938 pro Zemskou centrálu práce. Pan Valach, který žil od svého narození na Blízkém východě a velkou část svého života strávil v Egyptě, se vrátil do Československa a ČÚZ ho požádal o seznam krajanů, se kterými se setkal.

V menších městech žilo jen malé procento československých občanů a zprávy o nich se objevují jen velmi ojediněle. Například V. Foit a J. Baum se při své cestě do Horního Egypta setkali v Asuánu s panem Zemanem a jeho chotí. Byl to zámožný statkář, který si zde léčil nemocné ledviny. Všiml si poznávací značky jejich vozu a po celou dobu pobytu je zval na oběd i večeri a podnikal s nimi výlety do okolí. Dalšího krajana potkali v malém městečku Atbaře v Súdánu. Pan Lukavský zde pracoval ve velkých železničních dílnách, po kterých je ochotně provedl a pomohl jim obstarat jídlo a výbavu na další cestu.

Tyto a následující příklady dobře poslouží k objasnění otázky, proč se člověk ze střední Evropy vydal na cestu do Egypta a rozhodl se tam usadit. Jak již bylo zmíněno, většinu tvořili obchodníci, kteří zprostředkovali obchodování zahraničních firem s Egyptem, a řemeslníci. Vzdělaní lidé, jako inženýři a lékaři, měli velkou šanci založit si zde soukromou praxi. V Karlových Varech si Egypťané z vyšších kruhů najímali hospodyně. Mnoho možností zde měli i hudebníci. Pan Hüttel získal například místo hudebního ředitele evropského hudebního oddělení v Egyptském státním rozhlasu.¹² Pan Růžička se stal ředitelem hudební školy v Káhiře.¹³ Nesmíme též opomenout osoby spjaté s československými zastupitelskými úřady a osoby vyslané Exportním ústavem, které měly v Egyptě získávat a předávat zkušenosti o místním trhu a hledat možnosti odbytu pro československé zboží.

Významnou část komunity tvořili též zástupci československých firem, kteří se v Egyptě snažili získat odbytiště pro jejich výrobky. Některé firmy si dokonce v Káhiře a v Alexandrii zakládaly pobočky a zřizovaly tam své obchody.¹⁴

Můžeme sem zařadit také Čechoslováky, kteří se do Egypta přijeli léčit, pravděpodobně se však, stejně jako u manželů Zemanových, jednalo o zámožné občany, kteří zde žili z našetřených úspor.

Československá komunita v Egyptě byla samozřejmě velmi málo početná oproti československým komunitám v evropských zemích, Spojených státech amerických či ve státech Jižní Ameriky, ale i přesto se v jejím rám-

¹² SÚA, MZV-VA I., karton č. 1638. Národní politika ze dne 16. května 1934. Úspěch československé hudby v Egyptě. Profesor Hüttel byl známý skladatel a propagátor československé hudby v Egyptě. V Alexandrii založil a řídil symfonický orchestr.

¹³ SÚA, fond ČÚZ, karton č. 32, dopis ČÚZ ze dne 1. října 1936 pro Zemskou centrálu práce.

¹⁴ AMZV, sekce V., karton č. 484. Politická zpráva z Alexandrie ze dne 7. ledna 1938, č. 43/1938. Zpráva se zmiňuje o tom, že se několik československých občanů nachází ve filiálkách firem Baťa a Rolný. Ve své knize Káhira ve snu a probuzení se o filiálkách československých firem zmiňuje i Václav Zelenka. Jmenuje firmy Baťa, Rolný a pražskou obchodní akciovou společnost Centrokomise. Pronikání na zahraniční trhy bylo velmi důležité pro československý export, který se tak stával nezávislým na reexportu přes třetí zemi, kterou by v tomto případě byla Velká Británie či Německo.

ci lidé scházeli při různých příležitostech, pěstovali svůj mateřský jazyk a z darů, které ti lépe situovaní odváděli do podpůrného fondu na vyslancectví, podporovali ty nejpotřebnější. Celkově můžeme tuto skupinu lidí charakterizovat jako skupinu středostavovskou. Její složení vyplývalo z potřeb egyptského státu, který měl nedostatek vzdělaných lidí – zaměstnání zde snáze nalézali lékaři, obchodní zaměstnanci či vysoce kvalifikovaní dělníci.

Literatura

Baum, Jiří

1957 *Africkou divočinou*, Praha: Mladá fronta;

Foit, František V.

1932 *Autem napříč Afrikou*, Praha: vlastním nákladem;

Zelenka, Václav

1948 *Kábira ve snu a probuzení*, Praha: Česká grafická unie.